

Justyna Krzywkowska

Małżeństwo związkiem na całe życie

Studia Prawnoustrojowe nr 16, 87-98

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Justyna Krzywkowska

Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego

Wydział Prawa i Administracji UWM

Małżeństwo związkiem na całe życie

Każda społeczność otacza instytucję małżeństwa szczególną troską, bowiem zależy jej na stabilności zawartych związków małżeńskich. Doświadczenie życiowe wskazuje jednak, że część rodzin rozpada się. Każde rozejście się małżonków jest nie tylko ich osobistą, egzystencjalną tragedią, lecz stanowi również niepokojące zjawisko społeczne. Przedmiotem poniższych rozważań jest troska o rodzinę ze strony Kościoła i państwa, która wyraża się przede wszystkim w kształtowaniu odpowiedniego ustawodawstwa, które byłoby rękojmią trwałości małżeństwa.

Nierozerwalność małżeństwa w prawie kanonicznym

Sakrament małżeństwa jako trwały związek mężczyzny i kobiety ochrzczonych w Chrystusie jest bogactwem zarówno dla samych małżonków, jak i dla społeczeństwa oraz Kościoła. Wiąże się on z procesem wzrastania i jest znakiem nadziei dla tych, którzy pragną umocnić swoją miłość, aby była trwała i wierna z pomocą Boga, który błogosławi ich związkowi. Ta rzeczywistość promieniuje dobrem także na wszystkie inne pary małżeńskie¹. Sakramentalnym znakiem małżeństwa jest osobowy, wolny akt, przez który małżonkowie wzajemnie się sobie oddają i przyjmują². Zgoda małżeń-

¹ W dniach 22–25 stycznia 1997 r. odbyło się w Watykanie XIII Zgromadzenie Plenarne Papieskiej Rady ds. Rodziny poświęcone problematyce duszpasterstwa osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach. Zob. *Zalecenia XIII Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny*, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 1997, nr 31, s. 20. Por. C. Bartnik, *Sakrament małżeństwa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1990, nr 2, s. 101–106.

² Concilium Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis „Gaudium et spes”*, 7.12.1965, „Acta Apostolicae Sedis”(dalej: AAS) 1966, t. 58, s. 1025–1115. Tekst polski: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (dalej: GS), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1967, s. 537–620. Por. H. Stawniak, *Ku jedności doktrynalnej sakramentalności małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne” 1990, nr 33(3–4), s. 132–134.

ska znajduje spełnienie w tym, że małżonkowie stają się jednym ciałem³, co rozciąga się na wszystkie dziedziny życia. Poprzez słowa zgody małżeńskiej, którymi nowożeńcy darują się sobie wzajemnie, zostają włączeni w szczególny sposób w przymierze Boga z ludźmi. To sam Bóg ich łączy (Mk 10,7) tak, że odtąd należą nierozzerwalnie do siebie w obliczu Boga, samych siebie i wspólnoty ludzkiej.

Małżeństwo kanoniczne jest związkiem nierozzerwalnym, obowiązującym aż do śmierci jednego z małżonków. Nierozzerwalność obok jedności stanowi istotny przymiot małżeństwa, który pochodzi od samego Chrystusa⁴ i polega na tym, że ważne powstały węzeł małżeński nie może być rozwiązany. Nierozzerwalność wyklucza możliwość zawierania małżeństwa na określony czas oraz możliwość rozwodu. Wyróżnia się nierozzerwalność wewnętrzną, tj. niemożliwość rozwiązania każdego węzła małżeńskiego powagą tych, którzy zdecydowali aktem woli o jego powstaniu, jak też nierozzerwalność zewnętrzną, czyli niemożliwość rozwiązania małżeństwa ważne zawartego i dopełnionego między ochrzczonymi przez jakąkolwiek władzę ludzką⁵. Sakramentalny związek małżeński został zawarty ważne, gdy zachowano wymogi prawa kanonicznego dotyczące wolności od przeszkód małżeńskich⁶, zgody małżeńskiej⁷ oraz formy zawarcia małżeństwa⁸. Zgodnie z zasadą nierozzerwalności objawioną przez Chrystusa i formalnie określoną na Soborze Trydenckim, zarówno doktrynie, jak i ustawodawstwu Kościoła obce są pojęcia rozwodu i unieważnienia małżeństwa – znane w prawodawstwie świeckim. Prawo kanoniczne przyjmuje natomiast możliwość nieważnego zawarcia

³ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wyd. 5, Poznań 2000 (w szczególności Rdz 2,24). Por. W. Góralski, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony 1095–1107)*, Gdańsk 1991, s. 14–15.

⁴ Jezus Chrystus uroczyście proklamował zasadę: „Co Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19,6; Łk 16,18). Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus*, 25.01.1983, [w:] AAS 1983, t. 75 II, s. 1–317. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu: *Kodeks Prawa Kanonicznego* (dalej: KPK 1983), Poznań 1984, kan. 1056. Por. także J. Krzywda, *Refleksje na temat zasad i prawd życia rodzinnego*, „Ius Matrimoniale” 1997, nr 2(8), s. 114.

⁵ KPK 1983, kan. 1141. Por. E. Szafrowski, *Chrześcijańskie małżeństwo*, Warszawa 1985, s. 14–18; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 32–33; H. Stawniak, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne” 1991, nr 34(1–2), s. 103–120.

⁶ KPK 1983, kan. 1083–1094.

⁷ KPK 1983, kan. 1095–1107.

⁸ KPK 1983, kan. 1108–1123.

⁹ Trzecia część księgi VII KPK poświęcona jest m.in. sprawom o orzeczenie nieważności małżeństwa. W ogłoszonej 25 stycznia 2005 r. Instrukcji procesowej *Dignitas connubii* zawarte są m.in. przepisy chroniące z jednej strony trwałość rodziny, a z drugiej wychodzące naprzeciw osobom żyjącym w nieważnie zawartych związkach i ułatwiające im zbadanie ich sytuacji prawnej, a w sytuacjach prawnie uzasadnionych zezwalające na stwierdzenie nieobowiązywalności ich małżeństwa. Szerzej: Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.

małżeństwa⁹. Możliwość ta staje się faktem wówczas, gdy miała wprowadzić miejsce liturgiczna celebrowanie małżeństwa i wszystko wskazuje na to, że zostało ono rzeczywiście zawarte, lecz z powodu pominięcia jakiegoś wymogu prawa przepisanego do ważności związek małżeński *de facto* nie został zawarty¹⁰.

Kościół zawsze głosił naukę o nierozzerwalności małżeństwa, narażając się na ataki i wyśmiewanie¹¹. Podstawę chrześcijańskiego pojmowania małżeństwa stanowi sam porządek stworzenia. Miłość między mężczyzną a kobietą jest obrazem bezwarunkowej i ostatecznej miłości, którą Bóg obdarza każdego człowieka¹². W Starym Testamencie więź między mężczyzną a kobietą staje się znakiem przymierza łączącego Boga z ludźmi¹³. Dekalog, prawo Boże dane wybranemu ludowi, zawiera VI i IX przykazanie, które stoją na straży godności i świętości małżeńskiego związku. Nauka o nierozzerwalności małżeństwa nie jest trudnym do zachowania prawem czysto zewnętrznym, lecz stanowi wyraz Nowego Przymierza, wyraz nowej, danej przez łaskę możliwości urzeczywistnienia najgłębszego porządku stworzenia i zbawienia, życia w miłości i wierności¹⁴. Upodabniając się do Chrystusa, który wydał się na ofiarę z miłości do swojego Kościoła¹⁵, małżonkowie dzień po dniu przybliżają się do ideału miłości, do nierozzerwalnej jedności we wszystkim. Kościół jest głęboko przekonany, że małżeństwo nie bierze swego początku z inwencji ludzkiej, lecz jest wymogiem natury człowieka dla jego dobra¹⁶. Instytucja małżeństwa w swoich istotnych elementach, do których należy nierozzerwalność, stanowi wewnętrzny wymóg przymierza miłości małżeńskiej, które potwierdza się publicznie jako jedyne i łączące¹⁷.

¹⁰ L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, t. 12, przekł. J. Pękalski, Poznań 1999, s. 290–291; W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 170–171.

¹¹ B. Sitek, *Nierozwiązywalność małżeństwa w nauczaniu Ojców Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” 1990, 33(3–4), s. 147–160.

¹² Rdz 1,31. Joannes Paulus II, *Adhortatio apostolica de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis „Familiaris consortio”*, 22.11.1981, AAS 1982, t. 74, s. 81–191. Tekst polski: *Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym „Familiaris consortio”* (dalej: FC), [w:] *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, Kraków 1996, kan. 11. Zob. też A. Pastwa, *Przymierze miłości małżeńskiej*, „Ius Matrimoniale” 2003, nr 8(14), s. 5–21; R. Sztuchmiller, *Znaczenie prawne miłości małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 1995, 38(3–4), s. 87–117.

¹³ Oz 1,3; Iz 54; Jr 2,3; Ez 16.

¹⁴ Kol 3,18–19; 1P 3,1–7; 1Tm 2,8–15; Tt 2,1–6; FC 13.

¹⁵ Ef 5,25. J. Żukowicz (red.), *Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 1990, s. 65; J. Wysocki, *Rytuał rodzinny. Aby rodzina była bardziej Kościołem*, Olsztyn 1985, s. 272.

¹⁶ S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, Warszawa 1956, s. 49–50; Z. Grocholewski, *Sakrament małżeństwa: fundament teologiczny prawodawstwa kościelnego*, „Prawo Kanoniczne” 1997, nr 40(1–2), s. 177.

¹⁷ FC 11; S. Kosowicz, *Ewolucja pojęcia celu małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne” 1998, nr 31(3–4), s. 131–140; B. W. Zubert, *Wiedza konieczna o heteroseksualności i trwałości małżeństwa w nauce prawa kanonicznego i jurysprudenckiej (1517–1917)*, Lublin 1985, s. 9.

Miłość małżeńska pozostaje obca wszelkiemu cudzołóstwu, jest miłością trwałą i wierną, obejmującą całą osobę jako dar bezinteresowny do końca życia, mimo trudności i przeszkód¹⁸.

Przymierze małżeńskie jest związkiem osobowym, w który dwie różne osoby angażują się szczerze i całkowicie. Zaangażowanie to dochodzi do głosu przede wszystkim w wyrażeniu zgody, która ma nie tylko charakter zewnętrzny, czysto deklaracyjny, ale również wewnętrzny, aktywnie uczestniczy w niej umysł i wola, podstawowe władze duchowe człowieka. Osobowy wymiar przymierza małżeńskiego umożliwia nawiązywanie, rozwijanie i doskonalenie relacji interpersonalnych¹⁹. Przymierze małżeńskie rodzi zobowiązanie moralne, wymaga liczenia się ze słowami przysięgi, wymaga praktykowania miłości i wierności, okazywania szacunku współmałżonkowi i postępowania zasługującego na szacunek. Życie w przymierzu małżeńskim opiera się na wzajemnym zaufaniu, a podstawą zaufania są dobrodziejstwa doświadczane już w okresie poprzedzającym zawarcie ślubu i pomnażane z dnia na dzień w małżeństwie. Małżeństwo jest wspólnotą życia i miłości²⁰. Ono rodzi zobowiązania i daje szereg uprawnień. Nie ograniczają się one do współżycia seksualnego, ale mają związek z całą wspólnotą życia.

Nierozzerwalność jest wpisana w istotę małżeństwa i odnosi się do wszystkich zawierających małżeństwo w każdym miejscu i czasie. Podstawowym obowiązkiem Kościoła jest potwierdzanie nauki o nierozzerwalności małżeństwa²¹. Tym, którzy w dzisiejszych czasach uważają za trudne lub niemożliwe wiązanie się z jedną osobą na całe życie i tym, którzy mają poglądy wypaczone przez kulturę odrzucającą nierozzerwalność małżeństwa i wręcz ośmieszającą zobowiązanie małżonków do wierności, należy na nowo przypomnieć radosne orędzie o bezwzględnie wiążącej mocy miłości małżeńskiej, która w Jezusie Chrystusie znajduje swój fundament i swoją siłę²². Zakorzeniona w osobowym i całkowitym obdarowaniu się małżonków i wymagana dla dobra dzieci nierozzerwalność małżeństwa znajduje swoją ostateczną prawdę w zamyśle Bożym wyrażonym w objawieniu: Bóg chce nierozzerwal-

¹⁸ GS 49. *List Prefekta Kongregacji Nauki Wiary do biskupów Kościoła Katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie*, 31.05.2004, „Warمیńskie Wiadomości Archidiecezjalne” 2004, nr 24, s. 6.

¹⁹ GS 48; KPK 1983, kan. 1055 § 1. Por. R. Sztymmler, *Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jego recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983*, Lublin 1993, s. 195–206.

²⁰ Por. K. Lehman, *Małżeństwo decyzją życia*, przekł. B. W. Zubert, Katowice 1993, s. 7–9; A. Pastwa, *Personalistyczna wizja małżeńska: idealizm czy realizm?*, „Ius Matrimoniale” 2004, nr 9(15), s. 7–15.

²¹ Kongregacja Nauki Wiary, *List o nierozzerwalności małżeństwa „Haec sacra congregatio”*, 11.04.1973, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, Kraków 1999, s. 43–44.

²² J. Krzywda, *Dlaczego nierozzerwalność węzła małżeńskiego*, „Ius Matrimoniale” 2003, nr 8(14), s. 23–24; A. Wielowieyski, *Przed nami małżeństwo*, Kraków 1972, s. 24.

ności małżeństwa i daje ją jako owoc, jako znak i wymóg miłości absolutnie wiernej, którą On darzy człowieka i którą Chrystus Pan żywi dla swego Kościoła.

W sakramencie małżeństwa Chrystus daje małżonkom siłę, aby mogli dzielić pełną i ostateczną miłość Chrystusa, nowe i wieczne Przymierze, które stało się Ciałem. Dar sakramentu jest jednocześnie powołaniem i przykazaniem dla małżonków chrześcijańskich, aby pozostali sobie wierni na zawsze ponad wszelkie próby i trudności. Dawanie świadectwa bezcennej wartości nierozzerwalności małżeńskiej jest jednym z najcenniejszych i najpilniejszych zadań małżonków chrześcijańskich²³. W sakramencie małżeństwa Bóg działa przez łaskę nie tylko w duszy człowieka, ale wkracza w tę więź, jaka się wytwarza przez miłość między kobietą a mężczyzną. Bóg przez sakrament małżeństwa wchodzi w ich rzeczywistość, by uświęcić ich samych i to, co będą robili. Dzięki temu to, co było dotąd tylko ludzkie i zwyczajne, staje się nadprzyrodzone i święte²⁴. Nierozzerwalności domaga się natura przymierza małżeńskiego. Przez sakrament małżeństwa dochodzi między małżonkami do przymierza. Fundamentem tej trwałej wspólnoty osób jest nieodwołalny dar samego siebie, jakiego udzielają sobie małżonkowie²⁵. Konsekwencją tego przymierza jest trwała przynależność wzajemna do siebie, która nie oznacza oddania siebie na własność drugiemu człowiekowi, bo wtedy sprowadziłoby się go do rangi przedmiotu, ale daje ona pewne ściśle określone prawa w stosunku do tej osoby. To sakramentalne przymierze małżeńskie sprawia, że małżonkowie nie tylko wzajemnie się sobie oddają, ale przyjmują i podejmują na całe życie zobowiązanie miłości wiernej, nieodwołalnej i wyłącznej²⁶. Nierozzerwalność jest potrzebna dla dobra samych małżonków, gdyż jest gwarantem i zabezpieczeniem przed porzuceniem i pozostawieniem współmałżonka w sytuacji bez wyjścia, gdy przyjdzie choroba, starość, próby życiowe. Myśl o nierozzerwalności daje małżonkom poczucie bezpieczeństwa co do swojej przyszłości, a ponadto zapobiega wykroczeniom i jest pomocą w dotrzymaniu wierności małżeńskiej.

Nierozzerwalność daje małżeństwu rękojmię stabilizacji życiowej. Świadomość, że nie ma odwrotu, skłania małżonków od samego początku do nieustannych wysiłków, by życie układać w miłości, wzajemnej pomocy i zgodzie. Nie ma powrotu, dlatego nie można żyć w ustawicznej kłótni, należy dążyć do rozwiązywania konfliktów i usuwania własnych wad. To zmusza do

²³ W. Gasidło, *Z zagadnień etyki małżeńskiej i rodzinnej*, Kraków 1990, s. 66–70; K. Starczewska, K. Godorowski, J. Godlewski, *Dzień powszedni ich dwojga*, Warszawa 1979, s. 14; H. Stawniak, *Wspólnotowy charakter małżeństwa w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 1988, nr 31(3–4), s. 123–125.

²⁴ W. Góralski, *Sakrament małżeństwa w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, „Ius Matrimoniale” 1996, nr 1(6-7), s. 119–127.

²⁵ J. Laskowski, *Małżeństwo chrześcijańskie w świecie kanonu 1055*, „Prawo Kanoniczne” 1991, nr 34(3–4), s. 135–141.

liczenia się z drugim człowiekiem, ustępowania, przebaczenia, zaczynania od nowa. Nerozerwalność małżeńska jest także potrzebna i konieczna dla dobra dzieci²⁷. Dzieci najbardziej potrzebują trwałego związku swoich rodziców i są one najbardziej poszkodowane na skutek ich rozejścia się. Dzięki nerozerwalności łatwiej jest podjąć decyzję poczęcia dziecka. Dziecko od samego początku potrzebuje miłości, ciepła, życzliwości i poczucia bezpieczeństwa oraz wzorów postępowania. Dziecko pozbawione na skutek rozwodu któregoś z rodziców, zwłaszcza matki, odbiera swą sytuację jako ogromną krzywdę, która na całe życie pozostawia głębokie ślady w jego psychice.

Miłość samych małżonków doznaje także wielkiego zranienia i zniekształcenia na skutek rozerwania się tych więzów, które w dniu ślubu przeżywane były jako nerozerwalne i absolutnie trwałe. Rozwód jest zawsze szokiem dla prawdziwej miłości i trwałym rozczarowaniem, sięgającym głębin całej osobowości człowieka²⁸. Nerozerwalność jest potrzebna i konieczna ze względu na dobro narodu. Społeczeństwo potrzebuje zdrowych moralnie, psychicznie, fizycznie nowych członków, aby mogło normalnie funkcjonować i osiągnąć wyznaczone mu cele. Rozbite rodziny osłabiają społeczeństwo, które traci w ten sposób ludzi zdolnych do przetrzymania trudnych sytuacji, a powiększa grono psychicznie okaleczonych i rozgoryczonych.

W wielu krajach rozwody stały się prawdziwą plagą społeczną²⁹. Dane statystyczne wskazują na nieustanny wzrost liczby związków rozbitych, także wśród osób złączonych sakramentem małżeństwa. Przyczyną tego zjawiska jest praktyczny brak zainteresowania ze strony państwa trwałością małżeństwa i rodziny, permissywne prawodawstwo dotyczące rozwodów, negatywny wpływ środków przekazu oraz niedostateczna formacja chrześcijańska wiernych. Te problemy są źródłem cierpienia współczesnych ludzi, a zwłaszcza tych, którym nie udaje się realizować swojej wizji małżeńskiej miłości³⁰.

Kościół ceni, wspomaga i zachęca te małżeństwa, które mimo napotykaných trudności zachowują małżeńską wierność. Należy podnieść wartość świadectwa wierności tych, którzy choć opuszczeni przez współmałżonka, dzięki mocy wiary i nadziei chrześcijańskiej nie wstępują w nowy związek³¹. Od początku spotykał się Kościół z bolesnym faktem, że i w małżeństwie chrześcijan może dojść do rozłamu. Są sytuacje, w których wszystkie rozsąd-

²⁶ W. Góralski, *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995, s. 9–11; S. Sławiński, *Ślubujecie miłość...*, Warszawa 1994, s. 18–19.

²⁷ W. Rachalska, *O miłości i rodzinie*, Warszawa 1973, s. 69–72.

²⁸ J. Krajczyński, *Nerozerwalność małżeństwa w doktrynie i ustawodawstwie Kościoła*, „*Ius Matrimoniale*” 2004, nr 9(15), s. 47–85; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1999, s. 225–226.

²⁹ GS 47.

³⁰ FC 46; J. Gręźlikowski, *Wokół problemu związków niesakramentalnych*, „*Homo Dei*” 2000, nr 70(1), s. 38–57.

³¹ FC 20.

ne próby uratowania wspólnego życia małżonków okazują się daremne. Jako środek ostateczny pozostaje wtedy dopuszczona przez Kościół separacja³². Wspólnota Kościoła musi okazać małżonkom separowanym pomoc, by mogli dochować wierności także w tej trudnej sytuacji, w jakiej się znajdują³³.

Wielu z tych, którzy decydują się na rozwód, zawiera następny nowy związek bez ślubu kościelnego. Wspólnota kościelna winna okazywać tym ludziom zatroskaną miłość, aby nie czuli się wyłączeni z Kościoła, skoro jako ochrzczeni mogą i powinni uczestniczyć w jego życiu. Mogą słuchać słowa Bożego, uczęszczać na Mszę św., wytrwale się modlić, współdziałać w akcjach dobroczynnych i na rzecz sprawiedliwości³⁴. Niemniej Kościół katolicki, dochowując wierności słowu Chrystusa, trwa niezmiennie przy tym, że nowy związek cywilny, jeśli poprzednie małżeństwo było ważne i dopóki pierwszy współmałżonek żyje, nie może być traktowany jako małżeństwo sakramentalne. Rozwiedzeni żyjący w nowym związku cywilnym żyją obiektywnie w sprzeczności z prawem Bożym, a zatem nie mogą być dopuszczeni do Komunii Świętej³⁵ tak długo, jak długo traktują swój związek jako pełną wspólnotę małżeńską. Kościół nie może pozostać obojętny wobec faktu, że takich przypadków jest coraz więcej, nie może też poddać się obyczajowości, która jest wytworem mentalności podważającej wartość małżeństwa jako jedynej i nierozzerwalnej więzi, nie może aprobować tego wszystkiego, co godzi w samą istotę małżeństwa³⁶. Kościół nie ogranicza się przy tym do wskazywania błędów, ale zgodnie z niezmienną doktryną swego Magisterium, pragnie wykorzystać wszelkie środki, aby lokalne wspólnoty mogły wspomóc osoby żyjące w takich związkach³⁷. Pierwszym znakiem miłości Kościoła jest to, że nie pomija on milczeniem tak niepokojącej sytuacji³⁸. Zawsze jednak naczelną troską duszpasterską musi być to, by w żaden sposób nie wprowadzać wiernych w błąd lub powodować wśród nich zamęt u co do nauki i praktyki Kościoła w odniesieniu do nierozzerwalności małżeństwa³⁹.

Często stwierdza się, że niepowodzenie poprzedniego małżeństwa może obudzić potrzebę zwrócenia się do Boga z prośbą o miłosierdzie i zbawienie.

³² KPK 1983, kan. 1151–1155 oraz 1692–1696.

³³ FC 83.

³⁴ FC 84: „Niech Kościół modli się za nich, niech im dodaje odwagi, niech okaże się miłosierną matką, podtrzymując ich w wierze i nadziei”.

³⁵ *List Prefekta Kongregacji Nauki Wiary do biskupów Kościoła katolickiego na temat przyjmowania Komunii Świętej przez wiernych rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*, 14.09.1994, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, Kraków 1999, s. 109–115.

³⁶ Art. 6 Karty Praw Rodziny z 1983 r., [w:] *ibidem*, s. 247.

³⁷ FC 83. J. Gręźlikowski, *Duszpasterz wobec podejrzenia o nieważności małżeństwa*, „Homo Dei” 2004, nr 74(3), s. 11–25.

³⁸ FC 84.

³⁹ Papieska Rada ds. Rodziny, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach. Zalecenia*, 25.01.1997, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła...*, s. 433–438; P. Saläun, *Żyjący w separacji, rozwiedzeni. Odnaleźć nadzieję*, przekł. M. Plecińska, Poznań 1997, s. 125–128.

Konieczne jest, aby osoby żyjące w nowych związkach dążyły przede wszystkim do uregulowania swojej sytuacji w łonie widzialnej wspólnoty kościelnej oraz by przynaglone pragnieniem odpowiedzi na miłość Bożą weszły na drogę prowadzącą do przezwyciężenia wszelkiego nieładu⁴⁰. Należy zachęcać osoby rozwiedzione żyjące w nowych związkach, aby uznały, że ich sytuacja jest niesprawiedliwa i oznacza trwanie w grzechu oraz by prosiły Boga o łaskę prawdziwego nawrócenia.

Trwałość małżeństwa w prawie polskim

Przepisy obowiązującego w Polsce prawa dotyczącego małżeństwa i rodziny zawarte są tak w normach wydanych bezpośrednio przez władze polskie, jak i w normach prawa międzynarodowego ratyfikowanych przez polski parlament. Utrzymanie trwałości związku małżeńskiego jest przedmiotem zainteresowania państwa, zwłaszcza gdy małżonkowie mają małoletnie dzieci. W małżeństwie bowiem istnieją największe szanse prawidłowego wychowania dzieci, rozwijania ich uzdolnień, kształtowania osobowości i przygotowania nowego pokolenia do pracy dla dobra społeczeństwa. Rozwód jest niewątpliwie zjawiskiem uniemożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina⁴¹. Współczesna pedagogika stoi na stanowisku, że nic dziecku nie zastąpi w pełni normalnej rodziny, w której trud wychowania podejmują oboje rodzice. Przykład rozwodzających się rodziców nie sprzyja wyrabianiu u nieletnich właściwych pojęć o istocie małżeństwa i rodziny, a to z kolei wpływa na ogólną dewaluację instytucji małżeństwa.

Trwałość małżeństwa zależy przede wszystkim od postawy samych małżonków⁴², jednak ustawodawstwo szczegółowe może osiągnięciu tego celu mniej lub bardziej pomagać. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z kwietnia 1997 r.⁴³, jak również kodeks rodzinny i opiekuńczy⁴⁴ nie zawierają jednak stwierdzeń, że istotnym przymiotem małżeństwa jest jego trwałość⁴⁵. Orzecznictwo sądowe i polska doktryna prawa zaliczają zasadę trwałości małżeństwa i założonej przez ten związek rodziny do podstawowych zasad

⁴⁰ H. Stawniak, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa a oczekiwane postawy od osób występujących w sprawach rozwodowych*, „Ius Matrimoniale” 2004, nr 9(15), s. 25–33.

⁴¹ Por. C. Czapów, *Rodzina a wychowanie*, Warszawa 1968; H. Misiewicz, *Rola rodziny w kształtowaniu postaw*, Warszawa 1986; M. Tyszkowa, *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*, Poznań 1985.

⁴² J. Krajczyński, *Postanowienie o wystąpieniu o rozwód cywilny a pozytywna intencja zerwania węzła małżeńskiego*, „Ius Matrimoniale” 2000, nr 5(11), s. 123–135.

⁴³ Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁴⁴ Dz.U. z 1964 r. nr 9, poz. 59 z późn. zm. (dalej: k.r.o.).

⁴⁵ Por. T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i stosunki rodzinnoprawne*, [w:] *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 11, Warszawa 2009, s. 54.

polskiego prawa rodzinnego. Na obowiązywanie tej zasady w polskim systemie prawa wskazują przepisy Konstytucji, szczególnie art. 18, który poddaje ochronie i opiece Rzeczypospolitej Polskiej małżeństwo, rodzinę, macierzyństwo i rodzicielstwo, art. 48 powierzający rodzicom wychowanie dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, a także art. 71, który na państwo nakłada obowiązek uwzględniania w swojej polityce społecznej i gospodarczej dobra rodziny, a przede wszystkim okazywania pomocy rodzinom wielodzietnym, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej⁴⁶. Żadne ustawy ani instytucje państwowe nie mogą stanowić niczego, co mogłoby szkodzić dobru małżeństwa czy trwaniu rodziny.

Jest oczywiste, że rodzina rozpadłaby się, gdyby zabrakło w niej obojga rodziców. Rodzice mogą sprostać swoim obowiązkom wychowawczym tylko wtedy, gdy będą pozostawali w trwałym związku małżeńskim⁴⁷. Polski kodeks rodzinny i opiekuńczy wprawdzie dopuszcza możliwość uzyskania rozwodu, nie rezygnuje jednak z ujemnej oceny społecznej zjawiska rozbicia rodziny. W orzecznictwie sadowym podkreśla się, że rozwód jest złem koniecznym, wprowadzonym w celu eliminacji innego zła, jakim jest utrzymywanie formalnego węzła małżeńskiego, gdy małżeństwo faktycznie nie istnieje. Uznaje się bowiem, że martwe związki małżeńskie mogą być społecznie szkodliwe. Mogą hamować ponowne ułożenie życia rodzinnego, mieć ujemne skutki wychowawcze, ograniczać uprawnienia, wolności jednostki, prawo do szczęścia osobistego⁴⁸.

Należy podkreślić, że na forum państwowym w Polsce skutki wywiera tylko małżeństwo cywilne. Nie zmienia tego faktu wprowadzenie z dniem 15 listopada 1998 r. w życie postanowień Konkordatu odnośnie do zawierania małżeństw⁴⁹. Unormowania te dotyczą jedynie samego zawierania małżeństwa – *matrimonium in fieri*, tj. samej umowy małżeńskiej, nie zaś małżeństwa *in facto esse*, tzn. trwałego związku małżeńskiego, jego istnienia. Doktryna uznaje, że zawarcie małżeństwa kościelnego prowadzi do równoczesnego zawarcia małżeństwa cywilnego, a to drugie powstaje na skutek złożonego zdarzenia prawnego – oświadczenia woli nupturientów wyrażonego w formie

⁴⁶ T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 39-40.

⁴⁷ W. Formański, M. Barciszewski, W. Barciszewska, *Ochrona kobiety i rodziny w polskim prawie. Zagadnienia wybrane*, Pelplin 1988, s. 32-39.

⁴⁸ J. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2010, s. 43.

⁴⁹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską podpisany dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318). W Konkordacie znalazł się zapis, w myśl którego małżeństwo kanoniczne wywiera od chwili zawarcia również takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa w prawie polskim – pod trzema następującymi warunkami: 1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego; 2) nupturienti złożą przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące uzyskania wspomnianych skutków; 3) fakt zawarcia małżeństwa został wpisany do akt stanu cywilnego w określonym terminie (art. 10).

i zgodnie z wymogami prawa kościelnego oraz sporządzenia aktu małżeństwa w Urzędzie Stanu Cywilnego⁵⁰. O stosunku do małżeństwa świadczy specjalne traktowanie tej instytucji jako w zasadzie jedynej formy związku między kobietą i mężczyzną, wywołującej szczególne skutki prawne. Orzecznictwo Sądu Najwyższego i doktryna prawa wykluczają stosowanie analogicznych unormowań dotyczących małżeństwa w odniesieniu do konkubinatów. Uważa się, że konkubinaty społecznie i moralnie ma charakter naganny. Takie traktowanie konkubinatu wyraźnie odróżnia go od małżeństwa⁵¹. Małżeństwo jest instytucją wyjątkową, gdyż małżonkowie nie mogą go zawrzeć sami, tzn. bez udziału kompetentnego przedstawiciela zorganizowanej prawnie społeczności, do której należą, nie mogą go też sami rozwiązać, jak to jest możliwe przy innych kontraktach.

W kodeksie postępowania cywilnego⁵² sformułowano wyraźnie zasadę trwałości małżeństwa. W art. 436 § 1 podkreśla się bowiem „społeczne znaczenie trwałości małżeństwa”. Jednak liczba małżeństw rozbitych zdaje się nie potwierdzać obowiązywania tej zasady w polskim prawie rodzinnym, jak również w prawie rozwodowym. Nie zmienia to faktu, że istnieje szereg norm, które ustanowiono, aby małżeństwo było instytucją trwałą. Intencja ta przyświeca szczególnie miesięcznemu okresowi oczekiwania na zawarcie małżeństwa (art. 4 k.r.io.), przesłankom unieważnienia zawartego małżeństwa zmierzającym do tego, by zawierały związek małżeński osoby dojrzałe (art. 10-16 k.r.io.). Ujęcie praw i obowiązków małżonków (art. 23 k.r.io.)⁵³ też może być rozpatrywane pod kątem ich znaczenia dla trwałości małżeństwa. Prawa i obowiązki osobiste to wspólne pożycie, wzajemna pomoc i wierność oraz współdziałanie dla dobra założonej rodziny. Solidne wypełnianie wymienionych obowiązków przyczynia się do trwałości związku małżeńskiego. Temu samemu celowi służy ustawowa wspólnota majątkowa małżonków (art. 31 k.r.io.) oraz przepisy o obowiązku alimentacyjnym między małżonkami (art. 60–61 k.r.io.). Do środków materialnych, przeciwstawiających się pochopnemu rozwiązywaniu małżeństw należy przede wszystkim system przesłanek dopuszczalności rozwodu (art. 56 k.r.io.)⁵⁴. Do środków natury procesowej, których celem jest zapobieganie rozwodom, zaliczyć można

⁵⁰ Art. 1 § 2 i art. 8 § 1–3 k.r.io.; rozdz. 6 ustawy z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2004 r., nr 161, poz. 1988 z późn. zm.).

⁵¹ J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1996, s. 144–146; B. Dobrzański, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 263–379.

⁵² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 z późn. zm.).

⁵³ W porównaniu z kan. 1055 § 1 KPK 1983 brak jest w k.r.io. mowy o dzieciach. Motywowane jest to tym, że małżeństwo może być bezdzietne. Por. K. Piasecki, *Równouprawnienie małżonków*, [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2009, s. 20–22.

⁵⁴ Por. R. Krajewski, *Podstawy prawa rodzinnego*, Warszawa 2003, s. 66–68.

w szczególności posiedzenie pojednawcze, mediację i zawieszenie postępowania w przypadku, gdy sąd nabierze przekonania, iż istnieją widoki na utrzymanie pożycia małżeńskiego (art. 436, 440 k.r.io.) lub gdy powód nie stawi się bez usprawiedliwienia na pierwsze posiedzenie sądowe (art. 428 k.r.io.)⁵⁵. Trwałości małżeństwa wynikającej z polskiego prawa rodzinnego nie należy utożsamiać z kanoniczną zasadą nierozwiązalności węzła małżeńskiego⁵⁶.

Podsumowanie

Małżeństwo, dzięki któremu konstituuje się rodzina – podstawowa komórka życia społecznego, stanowi instytucję otoczoną szczególną troską zarówno Kościoła, jak i państwa. Podczas gdy dla państwa małżeństwo jest trwałym i legalnym związkiem mężczyzny i kobiety powstałym z ich woli w celu wspólnego pożycia, realizacji dobra małżonków, dobra założonej rodziny i jej celów społecznych, dla ustawodawcy kościelnego małżeństwo jest dożgonną wspólnotą całego życia mężczyzny i kobiety, skierowaną z natury swojej ku dobru małżonków oraz ku zrodzeniu i wychowaniu potomstwa, podniesioną przez Chrystusa – pomiędzy ochrzczoneymi – do godności sakramentu. Chociaż prawo kanoniczne i polskie wywodzą się z tego samego źródła rzymsko-chrześcijańskiego, to różnią się koncepcją małżeństwa i jego trwałości. Prawo kanoniczne uznaje i chroni nie tylko trwałość, lecz także nierozzerwalność małżeństwa. Prawo polskie zaś uznaje i chroni tylko trwałość małżeństwa. Różnice w podejściu do trwałości małżeństwa ujawniają się tak w normach dotyczących przygotowania do małżeństwa i jego zawierania, jak też w normach dotyczących małżeństw zawartych i określających trudność rozwiązania małżeństwa, stwierdzenia jego nieistnienia lub nieważności⁵⁷.

Summary

Marriage as a relationship for the whole life

Keywords: marriage, stability, indissolubility of marriage, divorce.

Every society treat marriage as an institution with a special care. It is important for them to keep this kind of relationship stable. But life experience says that not all marriages last forever. Some of them break up. Every

⁵⁵ Por. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, wyd. 3, Warszawa 2010, s. 215–217.

⁵⁶ M. Grudziński, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1996, s. 257–258.

⁵⁷ R. Andrzejczuk, *Prawa człowieka a ochrona małżeństwa i rodziny w świetle prawa kanonicznego i świeckiego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2008, nr 18(2), s. 101–111.

separation between legally married people is not only their own personal and existential tragedy, it is also a distressing social phenomenon.

The Church legal proceedings related to stating the invalidity of any marriage differ from the divorce cases in a considerable way. Dissimilarity of these both legal proceedings involves the names, the reasons and the effects. First of all, in the civil divorce proceedings the marriage is dissolved because of the firm and thorough break-up of the relationship and the lack of any will to become reconciled. On the other hand, in the Church proceedings the aim is to prove that the marriage bond has never existed. Therefore, the truth of the matter, that is the indissolubility of the marriage, is preserved. The catholic marriage keeps its firm value. In that case, although the results of both proceedings are very similar and the two parties to a lawsuit are free, the assumptions, the process and the matter in contestation are quite different. In the Church there have never been any divorce. The civil court of law legalizes the divorce cases. But this matter involves the civil wedding, not the sacrament of matrimony. The fact is that after the civil divorce catholic spouses are still married in relation to God and the Church.

To sum up, the subject of the matter in this article is the great care for every marriage, all families from the Church side and the state one. It is connected with introducing the suitable legislation, which would be the warranty of the stability of the marriage.